

İNSANİ GELİŞİMİŞLİK SEVİYESİ VE DEMOKRASİ: OTORİTER REJİMLER ÖRNEĞİ**Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE¹ - Şeyma ŞİRAZ²****Özet**

Otoriter rejimler, halkın karar alma süreçlerine dahil edilmediği muhalefetin baskılandığı rejimler olarak tanımlanmaktadır. Gücü tek bir elde tutan kişi ve gruplarca yönetilen siyasi rejimlerdir.

İnsani gelişmişlik, insanların içinde var olduğu iktisadi gelişmişlikten daha ziyade insan hayatını yüksek standartlara taşımakla ilgili bir kavramdır. Bu kavram ekonomik büyümenin herkese refah artışı getirmeyeceği öngörüsüyle ortaya çıkmıştır. İnsanın dilediği hayatı yaşaması özgür olması ve istenilen imkana her daim ulaşılması ile ilgilidir. İnsani gelişme endeksi üç değişken unsura tabii olmaktadır. Bu değişkenler; uzun ve sağlıklı yaşamak, istenilen eğitimin alınması ve makul bir yaşam sürmektir. İnsani gelişme için bu fırsatlar sağlandığında hayatın diğer alanlarında ilerleme ve gelişme olanakları da artacaktır.

İnsani Gelişme Endeksi ilk olarak 1990 yılını da geliştirilmiş ve 1993 yılından beri Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından yıllık Gelişme Raporu'nda sunulmaktadır.

Demokrasi, eski Yunanca bir kelime olup halkın iktidarı elinde bulundurması veya halk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Halkın hem yöneten hem yönetilen durumunda olduğu yönetim şekli olarak ifade edilmektedir. Demokrasi ile ilgili ölçümler evrensel demokrasi ölçütleri bağlamında Freedom House ve Economist Dergisi tarafından yapılmaktadır. Freedom House, 1941 yılında kurulmuş demokrasi, siyasi özgürlük ve insan hakları konusunda savunuculuk yapan bir kuruluştur. Seçim sürecini, siyasi çoğulculuğu ve katılımı, hükümetin işleyişini, ifade ve inanç özgürlüğünü, örgütlenme ve örgütsel hakları, hukukun üstünlüğünü ve kişisel özerklik ve bireysel hakları ölçüt olarak kullanmaktadır.

Demokrasi ile ilgili ölçümler yapan Economist Dergisi ise 2006 yılından beri demokrasi endekslerini yayınlamaktadır. Endeks, çoğulculuk, siyasi özgürlükler ve siyasi kültürü ölçen kategorilerde sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, demokrasinin insani gelişmişlik düzeyine etkisini otoriter rejimler açısından değerlendirmektir. Çalışmanın hipotezi demokrasi ile insani gelişmişlik seviyesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Çalışmanın yöntemi, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleridir. Bu doğrultuda, öncelikle demokrasi ve demokratik değerler, otoriter rejim, insani gelişme ve demokrasi kavramsal olarak açıklandıktan sonra otoriter rejimlerle insani gelişmişlik arasındaki ilişki Freedom House ve Economist Dergisi verileri ile analiz edildikten sonra sonuca ulaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsani gelişmişlik endeksi, otoriter rejim, demokrasi

Jel Kodları: Y9

HUMAN DEVELOPMENT LEVEL AND DEMOCRACY: THE EXAMPLE OF AUTHORITARY REGIMES**Abstract**

The authoritarian regimes are defined as regimes within which opposition is suppressed and people are not included in the decision-making processes. Facts have proven that political regimes are governed by individuals and groups holding power in a single hand. Human development is a concept related to bringing human life to high standards rather than the economic development in which people exist. This concept emerged with the prediction that economic growth does not bring an increase in welfare for everyone. It is about being free to live the life that everyone hopes for and reaching the desired opportunity at all times. Human development index is subjected to three variable factors and these variabilities are living long and healthy, receiving the desired education and living a reasonable life. When these opportunities for human development are provided, the possibilities for advancement and development in other areas of life also increase. So far, this study indicates that any country in order to develop doesn't have to be economically stable rather there are other factor to take into consideration for a better life. The Human Development Index was first developed in 1990 and it has been presented in the annual Progress Report by the United Nations Development Program since 1993. Democracy is an ancient Greek word and is defined as people holding power or people's rule. It is expressed as the form of management in which the people are both ruling and managed. The measurements regarding democracy are made by Freedom House and Economist Magazine in the context of universal democracy criteria. Freedom House was an advocacy organization founded in 1941 to advocate for democracy, political freedom and human rights. Since then, the freedom house has been not only to the electoral process, political pluralism and participation, the functioning of the government, freedom of expression and belief, association and organizational rights, the rule of law and personal autonomy but also to individual rights. Economist Magazine, which makes another criterion has been publishing democracy indices since 2006. The index is classified in categories measuring pluralism, political freedoms and political culture. The aim of this study is to evaluate the impact of democracy on human development in terms of authoritarian regimes. The hypothesis of the study is that there is a direct relationship between democracy and human development level, that is to say there is no direct relationship between authoritarian regimes and democracy. In this regard, after the conceptual explanation of democracy and democratic values, authoritarian regime, human development

¹ Gaziantep Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, afgscem@gmail.com

² Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, sirazseyma@gmail.com

and democracy, the relationship between authoritarian regimes and human development will be analyzed with the data of Freedom House and Economist Magazine.

Keywords: Human development index, authoritarian regime, democracy

Gel Codes: Y9

GİRİŞ

Otoriter rejimler yapı itibarıyla tam demokratik ile tam otoriter yapıya sahip olmayan rejimler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu rejimlerde seçimlere, ifadelere ve özgürlüklere kısıtlamalar getirildiği görülmektedir. İlk kez 1990 yılında İnsani Gelişim Endeksi, UNDP tarafından yayınlanmıştır. Ülkelerin toplumsal değer ve ekonomi yönünden gelişmişlik seviyelerine bakılarak, refah ve kalkınma düzeyleri hakkında fikir veren önemli bir analiz etme ve karşılaştırma vasıtasıdır. 1990 yılında Birleşmiş Milletler (BM) yayınladığı ilk raporda insani gelişme “insanların seçeneklerinin artırılması süreci” olarak tarif edilmiştir. İnsani gelişme insana yapılan her türlü yararı kapsarken, sağlıklı ve eğitim düzeyi yüksek insanların işgücü verimini artırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Demokrasi, dünyadaki vatandaşların, kurum veya [devlet](#) siyasasını şekillendirmede eşit paya sahip olduğu bir tür yönetim biçimidir.

1941 yılında merkezi [Washington](#)'da kurulan ve belirli ülkelerde şubeleri bulunan Freedom House, siyasi özgürlük, demokrasi ve insan hakları konusunda araştırma ve savunuculuk yapan bir [sivil toplum kuruluşudur](#). Her ülkenin sivil özgürlüklerini ve siyasi özgürlüklerini değerlendiren kuruluşun yıllık [Dünya Özgürlük Raporuna](#) genelde siyaset bilimciler, gazeteciler ve politikacılar atıfta bulunuyorlar. Bir diğer rapor; [Basın Özgürlüğü Raporu](#) ise, gazetecilere karşı korkutma, sansür, şiddet ve halkın bilgiye ulaşım gücünü gösteren rapordur. The Economist, haftalık olarak çıkarılan haber, [uluslararası ilişkiler](#) ve [ekonomi](#) dergisidir. 1843 Eylül'de kurulduğundan bu yana aralıksız olarak yayın hayatına devam etmektedir. 2006 yılından beri yarısı [Kuzey Amerika](#)'da olmak üzere haftada yaklaşık bir milyon adet satmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, demokrasinin insani gelişmişlik düzeyine etkisini otoriter rejimler açısından değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda kuramsal açıklamalar yapıldıktan sonra, demokrasi ölçümü yapan Freedom House ile Economist dergisinin verileri incelenerek, elde edilen verilere göre çalışmanın hipotezi test edilmeye çalışılacaktır. Ülkelerin bütününe çalışmaya dahil edilmesi, çalışmanın hacmini büyüteceğinden hareket edilerek, her iki kuruluşun belirttiği en demokratik dört devlet ile en otoriter-demokratik olmayan dört devlet incelenerek açıklama yapılmaya çalışılmıştır.

1. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK DEĞER

Demokrasi geçmişte ve günümüzde üzerinde en çok konuşulan ve çok fazla tanımı bulunan, siyaset bilimi kaynaklarının popüler kavramlardan birisidir. Latince bir kelime olan demokrasi halk anlamına gelen “demos” ile “egemenlik-iktidar” anlamına gelen kratos sözcüklerinin birleşmesi ile meydana gelmektedir. Demokrasi birçok kişi tarafından farklı anlamlarda tanımlanmış olsa da en yaygın kullanımı halkın kendi kendini yönetmesi, egemenliğin millete veya halka ait olmasıdır. Diğer bir tanım olarak da Abraham Lincoln'un 1864 yılında yaptığı açıklamada “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak ifade edilebilir (İba, 2008, s. 81). Rousseau'ya göre demokrasi, halkın kendi seçtiği yöneticiler tarafından kendi kendini yönetmesidir. Fakat burada unutulmaması gereken nokta; halkın seçimde kendisini yöneteni seçtikten sonra, yönetime seyirci kalması demokrasi değildir. Bu sadece belirli bir grubun belirli bir süre de mutlak egemenliğidir. Gerçek demokrasi halkın egemenliğinin yegâne olduğu yönetim şeklidir (Öztekin, 2014, s. 82). Robert Dahl'in bahsettiği gibi Yunanca demos, (insanlar), ve kratos, (yönetmek), sözcüklerini birleştirerek demokrasi ya da demokratia terimini ilk kullanan Yunanlılar olmuştur. Dahl'in “kratos” ve “demos” a yüklediği anlamlar arttırılabilir. Demokrasinin farklı tanımlarının olmasında aslında sözcüklere yüklenen anlamların çeşitliliği önem arz etmektedir. Dahl, “Demokrasi Üzerine” isimli yapıtında tanımın devamını da şöyle demektedir: “demos” sözcüğü Atina'da genelde bütün Atinalıları, bazen sadece halkı, hatta kimi zamanlar da sadece fakir insanları tasvip etmek için kullanılmıştır. Buradan hareketle baktığımızda demokrasi sözcüğünü eleştiren soylular, bu terimi yönetimde hak ve söz sahibi olmak için savaşıyorlar gücü eline almaya çalışan sıradan halkı küçük düşürmek için kullanılan bir sıfat olduğunu görmekteyiz. Her durumda “demokratia” özellikle Atinalılar ve diğer Yunanlılar tarafından Atina'nın ve (o dönemdeki) Yunanistan'daki diğer şehirlerin yönetimini açıklamak için kullanılmıştır (Dahl, 2019, s. 19,20).

Demokrasinin halka dayanan bir yönetim biçimi ve demokraside egemenliğin gerçek sahibinin “halk” olması gerektiği son derece gözle görülen bir olgudur. Buna dayanarak Lincoln demokrasiyi “*halkın halk tarafından halk için idaresi*” olarak tanımlamaktadır (Heywood, 2016, s. 272).

Kavramsal ve tarihsel olarak açıkladığımız demokrasi kavramının tarihsel süreçte birçok türü ortaya çıkmıştır. Bunlara örnek verecek olursak; Doğrudan-Yarıdoğrudan-Temsili Demokrasi, Çoğunlukçu - Çoğulcu Demokrasi, Agonistik Demokrasi, Diyolojik Demokrasi, Feminist Demokrasi, Liberal Demokrasi, Delegasyoncu Demokrasi, Westminster Modeli Demokrasi, Marksist Demokrasi, Kozmopolit Demokrasi, Müzakereci Demokrasi, Militan Demokrasi Katılımcı Demokrasi gibi türleri mevcuttur (Korkmaz, 2009, s. 365-369).

Demokrasi, küreselleşen dünyanın hakim siyasi öğretisidir. Bu bakımdan hemen her ülke, kendi siyasi rejiminin "demokratik" olduğunu savunmaktadır. Özgür demokratik rejimin özellikleri, ülkeden ülkeye bazı değişiklikler gösterse de bu rejimin vazgeçilmez minimal şartları olarak kabul edilen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar; hukuk devleti, eşitlik, özgürlük, çoğulculuk, insan hakları, siyasi katılım ve evrensel hukuk kuralları yer almaktadır (Özbudun, 2008, s. 70). Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından birisi “çoğulculuktur”. Çoğunlukçu demokrasi adını alan bu görüş Rousseau'nun genel irade görüşünde temeli atılmış bir doktrindir. Rousseau'ya göre, herhangi bir konuda çoğunluğun iradesi belirlendikten sonra, iradenin karşısında herhangi bir şekilde durulmayacaktır. Çünkü böyle bir durumda demokrasi anlayışı sarsılmış olacaktır. Bu

sebeple çoğunluk iradesi hiçbir zaman yanılmaz ve devamlı olarak halkın ortak iyilik ve düşüncesini yansıtır. Bunun yanı sıra çoğunluk karşısında azınlık olan düşünce yanlıştır ve kabul edilemez (Kapani, 1993, s. 169).

Değer kavramı geçmişten günümüze kadar sosyal bilimler de adından sıkça bahsedilen konularından birisi olmuştur. Aynı zamanda, toplumların gelenek ve göreneklerini ve kültürel bağlamda ortaya çıkardıkları önemli deneyimlerini muhafaza etmek, gelecek nesillere uyarlamak açısından oldukça önemlidir. İlk defa bu kavramdan sosyal bilimlerde Znaniecki bahsetmiştir. Değer, Latince kökenli bir kelime olup “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kökünden türetmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014 s.13’den akt. (Çırak, 2019, s. 1-18). Değer, “bir sosyal kümenin veya toplumun kendi varlığını sürdürüp devam ettirebilmesi için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilmiş; toplumun ortak duygu, düşünce, gaye ve çıkarını yansıtan umumileştirilmiş temel ahlaki ilkelere ve inançlara denir” (Kızılcelik ve Erjem, 1994 s.25’den akt. (Çırak, 2019, s. 1-18)). Değer kavramı konusunda önemli isimlerden biri olan Rokeach değerleri bireylerde daimi bir görüş olarak değerlendirmektedir (Çırak, 2019, s. 1-18).

Demokratik değerlerin toplulukla bir bütün halinde demokrasi etkinliğine yardımcı bulunması demokratik değerler açısından önemlidir. Bu sayede demokratik değerlerle sarılmış olan toplum, bu değerleri yaşamlarında davranış haline getirmeleri birçok demokratik tutuma ve değere sahip olması toplum dinamiklerini güçlendirmenin yanında, toplumun düşünce yapısı ve değerlerini de etki edecektir.

Günümüzde birçok ülke anayasalarında demokratik değerlere yer vermektedir. Ancak demokratik değerlerin uygulanıp uygulanmamasında farklılıklar olmaktadır. Anayasalarda demokratik değerlere yer verilmesine rağmen uygulamada eksiklikler görülmektedir. Bu eksikliklerin seviyesi, yoğunluğu ülkelerin demokratik olup olmadığı hakkında bilgiler vermektedir. Tabii burada her ülkede farklı uygulamalar ve farklı yoğunluktaki eksiklikler olması, bir ülkeyi tam olarak demokratik ya da tam olarak demokratik olmayan ülke durumuna düşürmemektedir. Bu durum ortaya çıkardığı tanımlama sorununu çözebilmek için bilim adamları tarafından çeşitli açıklamalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Farklı uygulamaların seviyesinin belirlenmesi esas uğraş konusu olarak ortaya çıkarken, demokrasi ölçümü yapan kuruluşlar da ortaya çıkmıştır. Birçok kuruluş demokrasi ile ilgili açıklamalar yaparken, evrensel değerler çerçevesinde, Freedom House ve The Economist olmak üzere ülkelerin demokratiklik seviyesini ölçen kuruluşlar, siyasal çoğulculuk ve sivil haklar gibi temel göstergeler üzerinden ülkeleri analiz etmektedirler. Freedom House ülkeleri “özgür, kısmen özgür ve özgür değil” şeklindeki gruplandırmaktadır. Economist dergisi ise “tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, hibrit rejimler ve otoriter rejimler” şeklinde gruplandırma yapmaktadır. Bu ayrımların farklı görünmesine rağmen içerikleri ve ele alınan ölçütler birbirine oldukça benzemektedir.

2. OTORİTER REJİMLER

Siyasal sistemde iktidar ilişkilerin göstergesi olan otorite, otoriter rejimlerde kendini göstermektedir ve zor yoluyla kurumsallaşma çabası içindedir. Otorite, üzerinde çeşitli açılardan tartışılan bir konudur. Otoriter rejimler uzun yıllar boyunca iki ana siyasal rejim tipi olarak kabul gören totaliter rejimler ve liberal demokrasilerin gölgesinde kalmıştır. Bu rejim türünün iki ana siyasal rejimden birisine dönüşeceği düşünülmüş ve yirminci yüzyılda Juan L. Linz’in sınıflandırmasına kadar siyasal rejimler içinde yer edinmemiştir. Otoriter rejimlerin kendine has bir rejim türü olarak temellerinin atılmasını Linz gerçekleştirmiştir (Özbudun, 2016, s. 3).

Juan J. Linz, otoriter rejimler için bir tipoloji kavramsallaştırmak için üç boyut ileri sürmüştür; ilk olarak, sınırlı çoğulculuğa karşı tekçiliğin derecesi, ikinci olarak; nüfusun politikleşmemesine karşı mobilizasyon ve üçüncü olarak; zihniyete karşı ideolojinin merkezîyetçiliği. Linz, bu çerçevede, otoriter rejimlerin sınıflandırmasını yapmıştır. Otoriter rejimlerin tiplerini; bürokratik-askeri otoriter rejimler, organik devletçilik, demokrasi sonrası toplumlarda mobilize edici otoriter rejimler, bağımsızlık sonrası mobilize edici otoriter rejimler, ırksal ve etnik demokrasiler, düşünselliğe dayanmayan çok etnik gruplu demokrasiler ve totalitarizm sonrası otoriter rejimler olarak belirtmiştir. Ancak, Linz’in otoriter rejimleri, sınıflar arası ilişkilerin durumuna odaklanmamıştır. Bunun yerine Linz, zorun kaynağı yerine, biçimsel farklılıklar üzerinden bir örneklem geliştirmeye çalışmıştır. (Linz, 2017, s. 184).

Linz, otoriter ve totaliter rejimleri incelediği çalışmasında otoriter rejimi şu şekilde tanımlamıştır: Otoriter rejimler, sınırlı ve sorumlu olmayan bir çoğulculuğa yer veren; bir ideolojiye değil de kendine has zihniyete sahip olan bir lider veya grubun iktidarı elinde bulundurmasıdır (Linz J. J., 2017, s. 161). Özbudun, Linz’in bu tanımından üç önemli öğeye dikkat çekmektedir: sınırlı plüralizm, bir ideolojiden ziyade bir zihniyetin varlığı ve siyasal mobilizasyonun düşük düzeyde oluşu. Bu üç unsur da otoriter rejimlerin, totaliter ve liberal demokrat rejimlerden herhangi biri ile ilişkilendirilmesine imkân vermeyen özelliklerdir (Özbudun, 2016, s. 5). Bu tanıma göre, otoriter rejimleri sınıflandıran dört kriter bulunmaktadır. İlk olarak otoriter rejimler kendilerine özgü zihniyete sahiptirler, yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yoktur, sınırlı ve sorumsuz bir siyasal plüralizm mevcudiyetini koruyabilir ve bir lider veya küçük bir kitlenin iktidarı söz konusudur.

Otoriter rejimlerin özelliklerine bakıldığında, tek kanun koyucu kişi, grup ya da komite olduğu, otoriter lider ve siyasi partilerin, çoğunluğu veya propaganda yöntemlerini kullanarak otorite sağlamaya çalıştığı, insanlar korku ile baskılanmaya çalışıldığı gibi baskıcı özellikler görülmektedir. Siyasal kurumlar, yasama organları, siyasi partiler ve sosyal kurumlar iktidarın kontrolü altındadır, özgürlükleri sınırlandırılmıştır. Düzen karşıtı uygulamalar, siyasi hasımlar ve sosyal özgürlüklere katı kısıtlamalar uygulanır. Otorite tek başına gücü elinde bulundurarak halkı onurlu bir yaşam ve demokrasiden uzak şekilde yönetmektedir. Yönetimin sınırsız kuvveti ve gücü elinde bulundurması halkın yönetimde söz sahibi olamaması gibi durumlar otoritenin

demokrasiye zıt olduğunu göstermektedir. Otoriter ülkelerin siyasi kültürlerinin yanında insani refah olarak da az geliştiği bir gerçektir.

3. İNSANİ GELİŞME

İnsani gelişme, insanların iktisadi imkanlarından çok yaşamlarına odaklanan bir yaklaşımdır. Kişilerin istedikleri alanlarda becerilerini geliştirebilmeleri ve dolayısıyla daha fazla fırsata sahip olmalarıyla ilgilidir. İnsani gelişme, iktisadi olarak gelişmenin herkesi refah düzeyine getirmedeği tespitiyle, insan hayatının daha iyi hale gelmesinde yine insanların oynayacağı role odaklanır. Gelir artışı insani gelişmede sadece bir araçtır, asıl hedef değildir (İNGEV, 2020). Gelişme bir toplumun sadece üretim hacminin veya kişi başına düşen gelirin artması değil, toplumun sosyal, iktisadi, kültürel, siyasi yapısında görülen iyileşmelerdir (Han, 1999, s. 2). Bu kavramla birlikte ilerlemenin gayesinin toplumun sadece ekonomik olarak gelişmesinin yanında bireylerin uzun, mutlu, sağlıklı ve insan onuruna yakışır hayat sürmesidir. Bu açıdan bakıldığında gelişmenin asıl faktörünün insan olduğu üzerinde durulur (Gökçe, 2017: 453).

1950'li yıllara gelmeden önce literatürde ekonomik büyüme ve gelişme aynı alama gelmekteydi. Önemli olan ekonominin büyümesiydi. Daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde sağlıklı bir ekonominin tek indeks olmadığı ve önemli olanın gelirin niceliği kadar gelirin dağılımının olduğu anlaşıldı. Bu görüşün ortaya çıkmasının nedeni 1970'li yıllarda az gelişmiş ülkelerde hızlı bir büyümenin yaşanmış olmasıydı. Fakat bu hızlı büyüme yoksulluk ve işsizlik artışını beraberinde getirmiştir (Han, 1999, s. 126).

Söz konusu kavram UNDP tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Endeksi Raporları çerçevesinde önem kazanmıştır. İnsani gelişme, bir ülkedeki insanların temel gereksinimlerini karşılamaları, daha nitelikli bir yaşam sürebilmeleri için imkân tanıma ve bu imkânları devamlı kılabilme için gerekli yapıyı oluşturmaktır. Bunun yanı sıra toplumdaki tüm bireylere eşit şekilde potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için koşulları yerine getirme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, 2015, s. 121-153). İnsani gelişme çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksinde üç temel unsur üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Bu üç temel unsur; bilgiye ulaşabilme, uzun ve sağlıklı bir yaşam ve nitelikli eğitim hizmetlerinden faydalanabilme ve kişinin dilediği hayat koşulları içerisinde yaşayabilmesi için kaynaklara ulaşabilmesidir (İNGEV, 2020). Gelir seviyesi, doğumda ve belli yaş aralıklarında beklenen yaşam süresi, okullaşma oranları ele alınarak ölçüm yapılan İGE ekonomik etkenlerin yanında sağlık ve eğitim standartlarını da ele alarak gelişmeyi insani açıdan değerlendirmeyi amaçlamaktadır (İNGEV, 2020). İnsani açıdan kalkınma, insanın yapabileceklerinin artırılması ve genişletilmesi, seçeneklerinin artırılması, istediği alanlarda uzmanlaşmasını sağlayacak imkânların yaratabilmesi ve sonuç olarak insan yaşamının bütünüyle gelişmesini hedef alan bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Aydınlıgil, 2009).

İnsani gelişim kavramının temeli Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına dayanır. 1998'de Nobel ekonomi ödülünü alan Sen, "yapabilirlik" yaklaşımı ile verimsizlik ve kalkınma anlayışlarına yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Sen yapabilirlik yaklaşımını yoksulluğun önüne geçmek ve en aza indirmek için farklı politika seçenekleri toplarken başvurulacak bir düşünce çerçevesi olarak kullanmıştır. Refah ekonomisine yönelik tenkitleri, büyük oranda geliştirdiği yapabilirlik yaklaşımına ve bu yaklaşımla ilişkili olarak yeniden tanımladığı kalkınma, eşitlik, yoksulluk ve bireyin refahı kavramlarına dayanmaktadır (Gürses, 2009, s. 339-350).

İlk kez 1990'da Pakistanlı ekonomist ve politikacı Mahbub ul Haq ve ekibi tarafından hazırlanan ve o zamandan beri düzenli olarak yayınlanan İnsani gelişme raporlarının amacı, ulusal ve uluslararası düzeyde gelişme ve ilerleme planlarının odak noktasında insanın olması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. İnsani gelişme raporları, günümüzde sivil toplum kuruluşları, devletler ve medya tarafından çeşitli gayelerle geniş ölçekli olarak kullanılmaktadır (Gürses, İnsani Gelişme ve Türkiye, 2009). İnsani Kalkınma Raporları (İGR) ülkeleri üç kategori içerisine gruplar: Yüksek insani gelişme (İGE değerleri, 0.800-1.000 arasındadır), orta insani gelişme (İGE değerleri, 0.500-0.799 arasındadır) ve düşük insani gelişme (İGE değerleri, 0.000-0.499 arasındadır). İlk İGR 1990'da yayınlanmıştır, yakın bir dönemde 100 ülke için geçmişe dönük veriler hazırlanarak, ülkelerin izlediği politikanın aynı hesaplama yöntemleri kapsamında değerlendirilmesi sağlanmıştır (Gürses, 2009, s. 339-350).

The Economist ve Freedom House dergilerinin demokrasi puanları birbirlerine yakındır. Bunun yanında kullandıkları ölçütlerde birbiriyle ilişkilidir. Demokratik değer olarak ele aldıkları değerler; politik kültür, politik katılım, sivil özgürlükler, devlet fonksiyonları ve seçim süreci çoğulculuk gibi evrensel demokratik değerlerdir. İnsani gelişme endeksi için kullanılan ölçütler olarak ise doğumda yaşam beklentisi, eğitimde geçen ve geçmesi beklenen süre ve satın alma gücü milli geliri temel almaktadır. Demokrasi ve insani gelişme arasında her iki ölçümde de paralellik bulunmaktadır. Freedom House'nin özgür olmayan olarak belirttiği rejimleri, The Economist ise otoriter olarak nitelendirmektedir.

Çizelge- 1: The Economist'e verilerine göre yüksek demokrasi ve yüksek İGE puanları

	Demokrasi Puanı	Demokrasi Sıralaması	İGE Sıralaması	İnsani Gelişme Endeksi
Norveç	9.87	1	1	0.954
İsviçre	9.03	10	2	0.946
İrlanda	9.24	6	3	0.942
Almanya	8.68	13	4	0.939

Kaynak: (Economist, tarih yok), https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi,

The Economist'in 2019 yılı dünya yüksek demokrasi indeksleri ve İGE puanları Çizelge-1'de verilmiştir. Ülkelerin demokrasi puanları ve İGE sıralamaları arasında doğrudan bir orantı görülmektedir. Demokrasi puanları ve insani gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin demokrasi ile yönetildiğini görmekteyiz. Demokrasi ölçümleri yapılırken ülkelerin, politik katılım, sivil

özgürlükler, seçim süreci ve çoğulculuk, devlet fonksiyonları ve politik kültür gibi değişkenlerden yararlanılmaktadır. Demokrasi puanı yüksek olan ülkeler gelişmiş ve insanın onurlu hayat sürme dediğimiz insani gelişmenin yüksek olduğu kategori de yer almaktadır.

Çizelge-2: The Economist'e verilerine göre düşük demokrasi ve düşük İGE puanları

	Demokrasi Puanı	Demokrasi Sıralaması	İGE Sıralaması	İnsani Gelişme Endeksi
Suriye	1.43	164	154	0.549
Orta Afrika Cumhuriyeti	1.32	165	188	0.381
Kongo DC	1.13	166	179	0.459
Çad	1.63	163		

Kaynak: (Economist, tarih yok), https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi

The Economist'in 2019 yılı dünya düşük demokrasi indeksleri ve İGE puanları Çizelge-2'de gösterilmektedir. Ülkeler incelendiğinde otoriter rejimlerle yönetilen ülkeler de demokrasi ve İGE puanları doğru orantılı olduklarını görmekteyiz. Otoriter rejimler de düşük insani gelişme ve düşük demokrasi ile karşılaşmaktadır.

5.SONUÇ

The Economist ve Freedom House verilerine göre demokrasi puanı yüksek olan dört ülke ile en düşük olan dört ülkenin insani gelişmişlik puanlarının incelenmesi sonucunda, demokrasi puanı düşük olan ülkenin insani gelişmişlik açısından düşük insani gelişmişlik kategorisine girdiği gözlemlenmiştir. Yüksek demokrasi puanına sahip ülkelerin insani gelişmişlik açısından da gelişmiş oldukları, bu ülkeler yaşayanların istediklerine ulaşabilme ve kendini gerçekleştirme açısından daha fazla imkanlarının olduğu görülmektedir. Demokratik olmayan ülkelerde ise bunun tam tersi mevcuttur. Ülkelerin demokratik olmamasının yanı sıra insani gelişmişlik seviyelerin de düşük olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin insanları kendilerini gerçekleştirme ve istediklerine ulaşma konusunda daha az imkanlara sahiptir. Sonuç olarak otoriter rejimlerde demokrasinin varlığından tam olarak bahsetmek söz konusu olmamakta ve bu ülkelerde insani gelişmelerin de demokratik ülkelere göre daha az olduğu görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan husus ve çalışmanın hipotezi olan "demokrasi ile insani gelişmişlik seviyesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır" konusu elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Ancak bu sonuca dört ülke üzerinden ulaşılmış olup, bu konuyla ilgili daha kapsamlı bir çalışmanın yapılabileceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Aydınlıgil, S. (2009). İnsani Kalkınma Yaklaşımı: İyi Yönetişim ve Sosya lPolitika için Önergeler. *4.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 1-10.
- Coşkun, S. Ö. (2015). Sosyal Performansı nÖlçümünde Yen iYöntem. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 121-153.
- Çırak, A. (2019). DemokratikDeğerle, DemokratikEğitimveSosyalBilgilerEğitimİlişkisi. *International Journal of Contemporary Educational Studies* , 1-18.
- Dahl, R. A. (2019). *Demokrasi Üzerine*. (B. Kadioğlu, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Economist, T. (tarih yok). *tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi*. 12 12, 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi adresinden alındı
- Gökçe, Ali Fuat, (2013), Teoriden Uygulamaya Demokrasi Çelişkisi, *Yasama Dergisi Parlamento Hukuku Özel Sayısı*,s. 59-77
- Gökçe, Ali Fuat, Öğretmenlerin Demokrasi Anlayışı Bağlamında Gelişmişlik Seviyesinin Demokratik Siyasi Kültürün Oluşması Üzerindeki Etkisi, *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.9 Sayı.20, s. 448-459
- Giritli, İ. S. (1996). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gürses, D. (2009). İnsani Gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 339-350.
- Gürses, D. (2009). İnsani Gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 339-350.
- Han, E. K. (1999). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Eskişehir: Birlik Ofset.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Bb101 Yayınları.
- İba, Ş. (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kapışmalar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- İNGEV. (2020). *İngev*. 12 10, 2020 tarihinde ingev.org/hakkimizda/insani-gelisme-nedir: <https://ingev.org/hakkimizda/insani-gelisme-nedir/> adresinden alındı
- İNGEV. (2020). *ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_2017.pdf*. 12 13, 2020 tarihinde http://ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_2017.pdf: http://ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_2017.pdf adresinden alındı
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetki Yayınları.
- Kızılçelik, S. E. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözcüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Korkmaz, E. (2009). Demokrasi Kavram ve Modern Demokrasi. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 365-369.
- Linz, J. (2017). *TotaliterveOtoriterRejimler*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Linz, J. J. (2017). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Özbudun, E. (2008). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.

- Özbudun, E. (2016). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztekin, A. (2014). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasa Kitabevi.
- Ulusoy, K. D. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.